9-SINF O‘QUVCHILARINI KASB-HUNAR MAKTABLARIGA YO‘NALTIRISHDA TARG’IBOT ISHLARINING SAMARADORLIGI: KARMANA TUMANI TAJRIBASI

Ravshanova Dilbar Rajabovna

Navoiy viloyati Karmana tumani 24-umumiy o‘rta ta’lim maktabi amaliyotchi psixolog

Ismatullayeva Dilnoza Olimjonovna

Navoiy viloyati Karmana tumani 26-umumiy o‘rta ta’lim maktabi amaliyotchi psixolog

AnnotatsiyaUshbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 9-sinf o‘quvchilarini kasb-hunar maktablariga (kollejlarga) to‘g‘ri yo‘naltirishda olib boriladigan targ‘ibot ishlarining ahamiyati va samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot Navoiy viloyati Karmana tumani 24- va 26-sonli maktablari tajribasi misolida o‘tkazilgan bo‘lib, unda maktab psixologlari tomonidan o‘quvchilar, ota-onalar va o‘qituvchilar bilan hamkorlikda amalga oshirilgan axborot-targ‘ibot tadbirlari, kasbga yo‘naltirish mashg‘ulotlari va ularning natijalari yoritilgan. Maqolada kasb-hunar ta’limiga bo‘lgan qiziqishni oshirish, kasblar haqida to‘g‘ri tasavvurni shakllantirish hamda o‘quvchilarni ongli kasb tanlashga undash bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: kasb-hunar maktablari, kasbga yo‘naltirish, targ‘ibot ishlari, 9-sinf o‘quvchilari, maktab psixologi, kasbiy orientatsiya, Karmana tumani.

1. KIRISH

O‘zbekiston Respublikasida yoshlarning zamonaviy kasblarni egallashlari va mehnat bozorida raqobatbardosh mutaxassislar bo‘lib yetishishlari davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Prezident Sh.M.Mirziyoyevning ta’kidlashicha, yoshlarning kasb tanlashida ularning qiziqish va salohiyatini inobatga olish, ularga munosib kasbiy ta’lim berish jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, 9-sinf o‘quvchilari uchun kasb tanlash hayotiy ahamiyatga ega bo‘lgan bosqich hisoblanadi, chunki bu davrda ular o‘z kelajaklari, jumladan, umumiy o‘rta ta’limni davom ettirish yoki kasb-hunar maktablariga borish bo‘yicha muhim qaror qabul qiladilar. Biroq, ko‘plab o‘quvchilar va ularning ota-onalari kasb-hunar ta’limi tizimi, zamonaviy kasblar va ularning istiqbollari haqida yetarli ma’lumotga ega emaslar, bu esa noto‘g‘ri kasbiy tanlovlarga olib kelishi mumkin. Natijada, yoshlar o‘zlari uchun mos bo‘lmagan sohalarni tanlab, kelajakda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Ayniqsa, Navoiy viloyatining Karmana tumani kabi hududlarda mehnat bozori o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, bu yerda muayyan kasblarga talab yuqori bo‘lishi mumkin. Shuning uchun, maktab psixologlarining kasb-hunar maktablariga yo‘naltirish bo‘yicha olib boradigan targ‘ibot ishlari muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolaning maqsadi – Karmana tumani 24- va 26-umumiy o‘rta ta’lim maktablari misolida 9-sinf o‘quvchilarini kasb-hunar maktablariga yo‘naltirish bo‘yicha olib borilgan targ‘ibot ishlarining samaradorligini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

2. METODOLOGIYA

Tadqiqot Navoiy viloyati Karmana tumani 24- va 26-umumiy o‘rta ta’lim maktablarining 9-sinf o‘quvchilari (jami 120 nafar), ularning ota-onalari (90 nafar) va sinf rahbarlari (18 nafar) ishtirokida o‘tkazildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlar qo‘llanildi:

1. **Dastlabki diagnostika:** * **So‘rovnoma:** O‘quvchilarning kasb-hunar maktablari haqidagi bilimlari, kasb tanlashda ularga ta’sir qiluvchi omillar (ota-onalar, do‘stlar, ustozlar, internet), shaxsiy qiziqishlari va kelajakdagi kasbiy rejalari aniqlandi. Ota-onalar va sinf rahbarlari uchun ham kasbiy orientatsiya jarayonidagi mavjud muammolar va ularning o‘rni haqida so‘rovnomalar o‘tkazildi. **Psixologik testlar:** O‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini (masalan, D.A.Gollan-J.Klimovning "Differential-diagnostik anketa"si), qobiliyatlarini (texnik, gumanitar, ijodiy) aniqlovchi testlar qo‘llanildi.

2. **Targ‘ibot tadbirlari:** Dastlabki diagnostika natijalari asosida quyidagi yo‘nalishlarda targ‘ibot va yo‘naltirish ishlari olib borildi (o‘quv yili davomida, muntazam ravishda):

Axborot soatlari va taqdimotlar: Zamonaviy kasb-hunar maktablari, ularda o‘qitiladigan mutaxassisliklar, bitiruvchilarning ishga joylashish imkoniyatlari haqida taqdimotlar, videoroliklar namoyish etildi.

Kasb-hunar maktablariga ekskursiyalar: O‘quvchilarning tuman hududidagi kasb-hunar maktablariga tashrifi tashkil etilib, ular ta’lim sharoitlari, ustaxonalar va o‘quv jarayonlari bilan yaqindan tanishtirildi.

Muvaffaqiyatli bitiruvchilar bilan uchrashuvlar: Kasb-hunar maktablarini tamomlab, o‘z sohalarida muvaffaqiyatga erishgan yosh mutaxassislar bilan suhbatlar tashkil etildi.

Ota-onalar uchun seminarlar: Ota-onalar uchun kasb-hunar ta’limining ahamiyati, zamonaviy kasblar istiqbollari va farzandning kasb tanlashida ularning roli haqida ma’lumotlar berildi.

Individual maslahatlar: Har bir o‘quvchining qiziqish va qobiliyatlaridan kelib chiqqan holda individual kasbiy maslahatlar berildi.

"Kasblar karuseli" o‘yinlari: Interaktiv shaklda turli kasblar bilan tanishishga qaratilgan amaliy mashg‘ulotlar o‘tkazildi.

3. **Yakuniy diagnostika:** Targ‘ibot tadbirlari yakunlangach, o‘quvchilarning kasb-hunar maktablari haqidagi bilimlari, ularga bo‘lgan munosabati va tanlov qarorlaridagi o‘zgarishlar qayta baholandi.

3. NATIJALAR

O‘tkazilgan tadqiqot va targ‘ibot tadbirlari quyidagi asosiy natijalarni ko‘rsatdi:

Kasb-hunar maktablari haqida axborot darajasi: Dastlabki diagnostikada o‘quvchilarning atigi 35%i kasb-hunar maktablari haqida to‘liq ma’lumotga ega ekanligini bildirgan bo‘lsa, targ‘ibot tadbirlaridan so‘ng bu ko‘rsatkich 70%ga oshgan.

Kasb-hunar ta’limiga munosabat: O‘quvchilarning 55%ida kasb-hunar maktablarida o‘qishga bo‘lgan qiziqish va ijobiy munosabat sezilarli darajada oshgan. Ilgari bu ko‘rsatkich 20% atrofida edi.

Ota-onalarning qo‘llab-quvvatlashi: Ota-onalar bilan o‘tkazilgan seminarlar natijasida 60% ota-onalar farzandlarining kasb-hunar maktablarida o‘qish qarorini qo‘llab-quvvatlashga tayyor ekanligini bildirdi, bu dastlabki holatga nisbatan 40%ga ko‘pdir.

Kasb-hunar maktablariga topshirish istagi: Yakuniy so‘rovnomalar natijasiga ko‘ra, tadqiqotda qatnashgan 9-sinf o‘quvchilarining 45%i kasb-hunar maktablariga hujjat topshirishni rejalashtirayotganini ma’lum qildi. Bu o‘tgan yillardagi o‘rtacha ko‘rsatkichdan 15-20%ga yuqori.

Kasb tanlashdagi onglilik darajasi: O‘quvchilarning 50%ida o‘z qiziqishlari va qobiliyatlariga mos kasbni tanlashga bo‘lgan ongli yondashuv shakllanganligi kuzatildi.

4. MUHOKAMA

Olingan natijalar Karmana tumani 24- va 26-maktablarida psixologlar Ravshanova Dilbar Rajabovna va Ismatullayeva Dilnoza Olimjonovna tomonidan olib borilgan targ‘ibot ishlarining 9-sinf o‘quvchilarini kasb-hunar maktablariga yo‘naltirishda muhim ijobiy samara berganini ko‘rsatadi. Axborot darajasining oshishi, kasb-hunar ta’limiga munosabatning ijobiy tomonga o‘zgarishi va ota-onalarning qo‘llab-quvvatlashining kuchayishi — bu kompleks yondashuv (axborot berish, ekskursiyalar, muvaffaqiyat hikoyalari, ota-onalar bilan ishlash) natijasidir. Bu holat kasbiy o‘z-o‘zini aniqlash nazariyalariga (masalan, D.Superning nazariyasi, unda kasb tanlash jarayoni shaxsiy o‘z-o‘zini anglash va ijtimoiy rollarni sinash bosqichlaridan iborat) mos keladi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, maktab psixologlari nafaqat diagnostika va maslahat berish, balki yoshlarning kasbiy dunyoqarashini kengaytirish, ularning kasbiy motivatsiyasini shakllantirishda ham hal qiluvchi rol o‘ynaydilar. Ayniqsa, qishloq sharoitida, kasbiy axborot manbalari cheklangan bo‘lishi mumkin bo‘lgan joylarda, psixologlarning faol ishtiroki yanada muhim ahamiyat kasb etadi.

Biroq, ba’zi muammolar ham aniqlandi:

Ayrim ota-onalarning qarshiligi: Hali ham bir qancha ota-onalar farzandlarini oliy ta’lim muassasalariga kirishga undashni afzal ko‘radilar va kasb-hunar ta’limini ikkinchi darajali deb biladilar.

Kasblarning nufuzi: Ba’zi kasblarning jamiyatdagi nufuzi pastligi haqidagi stereotiplar o‘quvchilarning tanloviga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Korreksion tadbirlarning davomiyligi: Olingan ijobiy natijalarni mustahkamlash uchun bunday targ‘ibot tadbirlarini muntazam va tizimli ravishda davom ettirish zarurati.

5. XULOSA

Xulosa qilib aytganda, 9-sinf o‘quvchilarini kasb-hunar maktablariga yo‘naltirish bo‘yicha maktab psixologlari tomonidan olib boriladigan targ‘ibot ishlari ularning ongli kasb tanlashlari va kelajakda muvaffaqiyatli mehnat faoliyati yuritishlari uchun fundamental ahamiyatga ega. Karmana tumani 24- va 26-maktablari tajribasi shuni ko‘rsatdiki, puxta o‘ylangan, kompleks va tizimli yondashuv orqali o‘quvchilarning kasb-hunar ta’limiga bo‘lgan qiziqishi va munosabatini sezilarli darajada yaxshilash mumkin.

Ushbu yo‘nalishdagi ish samaradorligini yanada oshirish uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

Kasb-hunar ta’limining imkoniyatlarini yanada kengroq yoritish: Zamonaviy kasb-hunar maktablarida o‘qitilayotgan ilg‘or texnologiyalar, yuqori daromadli mutaxassisliklar va xalqaro standartlarga mos keladigan ta’lim dasturlarini ta’kidlash

Mahalliy mehnat bozori bilan integratsiyani kuchaytirish: Tuman bandlikka ko‘maklashish markazi, mahalliy korxonalar va kasb-hunar maktablari o‘rtasida yaqin hamkorlikni yo‘lga qo‘yish, ish beruvchilarning talablarini o‘rganish va kasbga yo‘naltirishda hisobga olish.

Ota-onalar bilan tizimli ishlashni davom ettirish: Ota-onalarning kasb-hunar ta’limiga bo‘lgan noto‘g‘ri stereotiplarini bartaraf etishga qaratilgan maqsadli seminarlar va individual maslahatlar berish.

Interaktiv va amaliy mashg‘ulotlarni ko‘paytirish: "Master-klasslar", "kasbiy sinovlar" kabi amaliy mashg‘ulotlarni tashkil etish, bu orqali o‘quvchilar kasblarni amalda sinab ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘lishadi.

Muvaffaqiyat hikoyalarini ommalashtirish: Kasb-hunar maktablarini tamomlab, o‘z sohasida yuqori natijalarga erishgan yoshlarning hikoyalarini targ‘ib qilish, ularni o‘quvchilarga namuna sifatida ko‘rsatish.

Psixologlarning kasbiy malakasini oshirish: Psixologlarning kasbga yo‘naltirishning innovatsion metodikalarini o‘rganishi, zamonaviy psixodiagnostik usullardan foydalanishi va bu borada doimiy malaka oshirishi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-sonli "O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida"gi Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-sentabrdagi PF-5812-sonli "Professional ta’lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida"gi Farmoni.
3. Super, D. E. "The Psychology of Careers: An Introduction to Vocational Development". New York: Harper & Row, 1957.
4. Klimov Ye.A. "Psixologiya professionalnogo samoopredeleniya". Moskva: Akademiya, 2012.
5. Karimova V. "Psixologiya". Toshkent: Sharq, 2011.
6. Ochilov M., To‘rayev F. "Kasbga yo‘naltirish psixologiyasi". Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.